

ЎЗБЕКИСТОН RESPУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

4-2019

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

А.Э.Мадраҳимов Тартибланган статистикалар учун концентрация функциясининг баҳолари	5
В.Т.Samatov, U.B.Soyibboev, U.A.Mirzamahmudov Иккинчи тартибли дифференциал ўйинлар	12

КИМЁ

И.Р.Асқаров, А.С.Хожиқулов Йод танқислигини бартараф этишда ишлатиладиган дори воситалари ва уларнинг кимёвий таркиби.....	19
Ш.Ш.Турғунбоев, А.Х.Хаитбаев Бетулон кислотасини синтез қилиш	24
Д.Т.Хасанова, И.Р.Асқаров Пивони кимёвий таркиби асосида синфлаш ва сертификатлаш	29

БИОЛОГИЯ, ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ

В.Махмудов Маданийлаштириш шароитларида <i>Agropyron Cristatum</i> (L.) Beauv. нинг катта ҳаётий цикли.....	36
М.Холиқов, Ё.Ахмедова Қора калхат (<i>milvus migrans</i>)нинг Фарғона водийсида ҳаёт цикли ҳақида.....	43

ГЕОГРАФИЯ, ТУПРОҚШУНОСЛИК

М.Исағалиев, М.Обидов, Р.Матҳолиқов Доривор <i>sarparis spinos</i> нинг морфогенетик ва биогеокимёвий хусусиятлари	45
Н.Ж.Халилова Суғориладиган типик бўз тупроқларнинг морфогенетик хусусиятлари	49
А.Турдалиев, К.Асқаров, Н.Ходжиболаева Суғориладиган тупроқларда лантаноид ва радиоактив элементларнинг геоэнергетик хусусиятлари	52

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ИҚТИСОДИЁТ

Э.Мўйдинов, З.Таджибаев, А.Мирсодиқов, М.Мўйдинов Кластер: назария ва амалиёт	57
А.Мирсодиқов Худудларда хизмат кўрсатиш соҳаларига инвестицияларни жалб қилиш механизмларини такомиллаштиришнинг назарий асослари	62

ТАРИХ

Э.Раҳмонов Ўзбекистонда ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли тоифаларини ҳимоялаш сиёсати: муаммолар ва илк натижалар (1991-2000 йй., Фарғона водийси мисолида).....	65
А.Азизов Фарғона водийси аҳолисининг уй ҳайвонлари билан боғлиқ тасаввурлари (қўй мисолида).....	69
Б. Усмонов Темурийлар даврида Фарғона боғдорчилиги	73
С.А. Хошимов Миллий сиёсий муҳолифатга қарши тазйиқ ва таъқиблар	76
Р.Х.Максудов Музей – халқ тарихининг кўзгуси	80
О.А. Кличев Бухоро амирлигида элчиларни кутиб олиш тартиби (xix асрнинг иккинчи ярми - xx аср бошлари).....	83
О.В.Маҳмудов Ўрта аср Испания таржима марказларида лотин тилига ўғирилган асарлар (I қисм: аниқ фанларга оид китоблар).....	87

ТАРИХ

УДК: 950+39/2

**ФАРҒОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИНИНГ УЙ ҲАЙВОНЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ
ТАСАВВУРЛАРИ (ҚҰЙ МИСОЛИДА)
ПРЕДСТАВЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ, СВЯЗАННЫЕ С ДОМАШНИМИ
ЖИВОТНЫМИ (НА ПРИМЕРЕ БАРАНА)
THE VISIONS RELATED TO DOMESTIC ONIMALS (ON THE EXAMPLE OF SHEEP) IN THE
VIEWPOINT OF FERGHONA VALLEY POPULATION**

А. Азизов

Аннотация

Мақолада аҳолининг уй ҳайвонлари, хусусан қўй билан боғлиқ тасаввурлари дала материаллари асосида таҳлил қилинган. Қўйнинг инсон турмуш тарзидаги ўрни, аҳамияти ҳамда одамлар орасидаги қўй билан боғлиқ ишонч кўринишлари очиб берилган.

Аннотация

В статье на основе полевых материалов проанализированы представления местного населения, связанные с домашним скотом, в частности, с бараном. Раскрыто место и значение барана в повседневной жизни человека, а также верования, бытующие среди местных жителей.

Annotation

In this article analyzed viewpoint of people related to domestic animals, special with sheep on base field work materials. Disclosed place of sheep in life of human, values and forms of belief related with sheep among people.

***Таянч сўз ва иборалар:** тасаввур, уй ҳайвони, ёввойи ҳайвон, ишонч, қўзи, тўхли, ишак, чори, панжи, арқон, қассоб, ажина, шох, ҳадис, чўпон, Иброҳим пайғамбар.*

***Ключевые слова и выражения:** представление, домашнее животное, дикое животное, верование, ягненок, ярка, «ишшак», охвостье, «панджи», веревка, мясник, злой дух, рога, хадис, пастух, пророк Ибрахим (Авраам).*

***Keywords and expressions:** vision, domestic animals, wild animal, belief, lamb, tuxli, donkey, chori, pandji, rope, butcher, ghost, horn, khadis, shepherd, prophet Ibrakhim (Abram in Bible).*

Инсон ва жониворларнинг бир-бирига боғлиқлиги илдизлари минг йилликларга бориб тақалади. Аҳоли машғулоти доирасида асрлар давомидаги парваришлаб келинаётган жониворлар ва ёввойи ҳайвонлар инсон ҳаётининг ажралмас қисми ҳисобланади. Жониворларнинг инсон ҳаётидаги ўрни ва роли, улар билан боғлиқ тасаввурлар кўплаб тадқиқотларда ўз ифодасини топган [1,2,3,4,5,6].

Аҳоли томонидан бугунги кунда ҳам айрим тасаввурлар ва қарашлар мавжуд бўлиб, уларни таҳлил қилиш долзарб масала ҳисобланади. Уй ҳайвонлари инсон учун фақатгина озиқ-овқат манбаларидан бири бўлибгина қолмасдан, балки иш, кийим-кечак хом ашёси, диний маросимларни адо этишдаги асосий воситалардан биридир. Айни вақтда одамларнинг ушбу жониворларга муносабати қандай? Аҳоли орасида уй ҳайвонларига боғлиқ қандай тасаввур ва тушунчалар мавжуд? Инсон ҳаёти ва кундалик турмушида уй ҳайвонларининг қандай роли бор? каби саволлар тадқиқ этилиши лозим бўлган муҳим илмий муаммолардан бири ҳисобланади.

Чорва ҳайвонларига бир неча жониворлар киради. Аҳоли уларнинг хусусиятидан келиб чиқиб, уй ҳайвонларидан хўжалиқда кенг фойдаланган ҳолда парваришлаб келади. Чорва деганда кўз ўнгимизга биринчи галда қорамол, қўй ҳамда эчки келиши аниқ. Ушбу жониворлар ҳозирги кунда маҳаллий аҳоли чорвасининг асосини

ташқил этади. Улар орасида қўй алоҳида эътибор ва эътирофга эга.

Фарғона водийси аҳолиси чорва хўжалигининг асосини ҳам айнан қўй ташқил этади. Қўйга нисбатан аҳоли орасида ўзига хос тасаввурлар мавжуд бўлиб, бу қарашлар эътиқодий, мифологик ва бошқа хусусиятга эга қарашларни ўзида мужассам этган.

Аҳоли орасидаги тасаввурлар ичида аввало ушбу жониворнинг пайдо бўлиши тўғрисидаги қараш [7,405] ўзига хос характерга эга [8,153]. Ахборотчиларнинг маълум қилишича, қўй жаннатдан инсонлар учун чиқариб берилган жонивордир. Олтиариқ тумани Полосон қишлоғида истиқомат қилувчи Турсунпўлатхожи ота[9]нинг айтишича, қўй илоҳий жонивор ҳисобланади. Бу жонивор Иброҳим пайғамбарга Оллоҳ томонидан тўнғич ўғли қурбонлиги ўрнига Жаннатдан чиқариб берилган. Шундан эътиборан инсонлар Худо учун қурбонликка ўзларининг тўнғич ўғилларини эмас, балки ушбу жониворни келтиришлари буюрилганлигини таъкидладилар. Қўй уй ҳайвонлари ичида энг баракалиси сифатида тушунилишини айтиб, ўз фикрини пайғамбаримизнинг “Қўй боқингиз, чунки у баракали ҳайвон” ҳадисини келтирдилар [10].

Қўйнинг баракали эканлиги ҳақидаги фикрларни бошқа бир ахборотчи тўлдирди. Унинг айтишича, жониворлар ичида энг тез кўпаядигани ит ҳар уч ойда кўпайса-да, ҳамма жойни босиб кетмайди ҳамда итлар ҳеч қачон

А.Азизов – ФарДУ Тарих факультети ўзқитувчиси.

қўй каби пода бўлиб юришмайди. Лекин қўй олти ойда битта ёки иккитага кўпайса-да, шунча сўйиб ҳам тугатиб бўлмаслигини таъкидлади. Абдурахмон [11] аканинг берган маълумотига қараганда, битта қўй ўн йилда 1024 тагача кўпаяди. Бунинг учун қўйга жиддий эътибор бериб, яхшилаб қараш кераклигини айтиб ўтди. Ахборотчининг айтишича, дастлаб ўзининг 15 та қўйи бўлиб, ҳозирги кунга келиб катта сурув эгаси ҳисобланади.

Қўйнинг ёшини аҳоли вакиллари ўзига хос тарзда белгилаб боришади. Ҳар олти ойда қўй бир ёшга тўлган ҳисобланади ва ҳар бир цикл алоҳида атама билан аталади. Бир ёшгача – кўзи, бир ёшдан кейин – тўхли, уч ёшда – ишшак, тўрт ёшда – чори, беш ёшда эса панжи, деб номлашади. Қўйларнинг ёшини белгилаш, аввало, уларни йил бошидан саралашда ва кўпайиши учун сурувларга ажратишда муҳим омил ҳисобланади. Бундан ташқари, гўшт учун боқиладиган сурувни шакллантиришда тўрт ёшли қўйларни саралаш жуда муҳимдир.

Информаторлар қўй фақатгина ўзининг кўпайиши билангина эмас, яна бошқа бир хусусияти билан ҳам одамларга катта фойда келтиришини санаб ўтишди. Бу, унинг эгаси ҳаққига қиладиган дуоси, салавати эканлигига аҳоли вакиллари қаттиқ ишонадилар. Ширмонбулоқ қишлоғилик тажрибали чўпон Ортиқ ота [12]нинг айтишича, қўйнинг маъраши хосиятли. Чунки унинг “ма” товуши аҳоли томонидан “баракани ол”, деган сўзга қиёсланади. Қўй ҳар маъраганида одамларга “баракани ол”, деб айтади дея биладилар ва одамлар бунга қаттиқ ишонадилар.

Қўйнинг ёшини аниқлашда ҳам ўзига хос усул ва тажрибалар бўлиб, фақатгина малакали чўпонлар бу ишни уддалай олишади. Исақов Акабой [13] тоғанинг берган маълумотларига қараганда, унинг ёш ёки қариллиги тишига қараб аниқланади. Дастлаб иккита, кейин тўртта, сўнгра олтига ва, ниҳоят, саккизга тиш кўринади. Барча тишлар тенг бўлса, бу қўй қари ҳисобланади. Тишлар текислашгандан сўнгра қари қўйнинг бир ёки икки тиши тушиб кетади. Чорвадорлар шу белгига қараб қўйнинг ёшини ажратиш оладилар. 8-10 ёш оралиғида қўйнинг тиши тушади. Ёши ўтган қўйни сурувдан чиқаришади. Бундай қўйлар узоқ йўлга ортиқ ярамайди ва улар асосан тортиқ қилинган ёки халққа сўйиб бериб юборилган.

Қўйни уйда боқиш хосияти ва хусусиятлари ҳақида Асқарали ота [14] жониворнинг тез улғайишига алоҳида урғу берди. Одамлар томонидан унинг юнги ва ўғити бировга бериб бўлмайдиган нарсалар эканлигига алоҳида тўхтади. Агар ўғит бировга сотилса ёки бериб юборилса, ўша оилани бойлик тарк этади. Шунинг учун ҳам аксарият одамлар чорванинг ўғитини бировга асло бериб юбормайдилар ёки

сотмайдилар. Яна бозорга қўйни сотгани олиб чиқилганда ёки уйда сотганда асло унинг арқони бирга бериб юборилмайди. Аксинча, олиб қўйилади ва оғилхонага осиб қўйилади. Аҳоли ушбу арқонни барака рамзи сифатида қабул қилишади ҳамда кейинги олинган чорвани шу арқон билан боғлаш ёки бозордан сотиб олинган чорвани боғлаб келишни хосиятли, деб билади. Ахборотчиларнинг маълум қилишларича, қўйнинг арқони ўзида сотилган ёки сўйилган қўйнинг баракасини сақлаб қолади. Шунинг учун ҳам баракани олиб қолишга ҳаракат қиладилар ҳамда бировга бериб юбормайдилар [15]. Бу ерда жониворга тегишли буюм билан боғлиқ магик хусусиятни кўриш мумкин.

Бошқа бир ахборотчи [16]нинг келтиришича, қўйнинг уйда боқилиши, аввало, фақат барака келтиришга хизмат қилибгина қолмай, ёмон кўздан ҳам сақлайди. Аҳоли ўз уйида қўй сақлаш орқали бало-қазонинг қайтарилишига қатъий ишонадилар. Агар уйда қўй ёки мол бўлмаса, ёмон нарсалар олдини олиш учун ҳеч бўлмаганда қозик қоқиб қўйиш даркор, деб биладилар. Аҳолининг катта ёш вакиллари айтишларича, қўйнинг шохи шундай бало-қазоларни қайтариш хусусиятига эга ҳисобланади. Шунинг учун ҳам уйда шохли қўйни асраш хосиятли ҳисобланган. Айрим хонадонларда ҳозирги кунда ҳам жониворларнинг шохини осиб қўйиш одати сақланиб қолган [17,18]. Яқин-яқинларгача қабристонларда кўчқор шохининг осиб қўйилганлигини аҳоли вакиллари жуда яхши эслайдилар. Айниқса, тоғ ва тоғолди ҳудудларда аҳолининг ушбу тасаввурга бўлган ишончи анча юқори эканлигини кузатишимиз мумкин. Хусусан, Фарғона вилояти Қувасой шаҳри Қарамқул қишлоғи қабристонидида ҳозир ҳам кўчқор шохли қабристон кираверишига осиб қўйилган. Қишлоқ аҳолисининг фикрича, марҳумларни ушбу шох ёвуз кучлардан ҳимоя қилиб туради [19]. Фарғона водийси аҳолиси тасаввурларида кўчқорнинг шохига тумор сифатида қаралиши анча кенг тарқалган бўлиб, агар уйда боқиладиган кўчқор шохдор бўлса, жуда ҳам хосиятли ҳисобланган [20.150].

Фарғона водийси аҳолиси хўжалигида энг кенг тарқалган хом ашё, шубҳасиз, қўй юнгидир. Аҳоли томонидан хўжалик учун зарур бўлган наMAT, кигиз ва бошқа жиҳозлар тайёрланиши ҳамда фойдаланилиши одатий тусга кирган ҳисобланади. Яқин-яқинларгача одамларнинг уйларида алоҳида қопларда тўпланиб турувчи ва ўз эҳтиёжлари учун ишлатиб келинган қўй юнги бугунги кунда асосан сотиб юборилмоқда. Бундан йигирма йил аввал ушбу жараён бошланган бўлиб, анъанавий кигизчилик айрим тоғ қишлоқларидагина сақланиб қолган. Унинг юнгидан ип йигириб кийим тўқиш ҳам деярли чекка қишлоқларда мавжуд, холос. Шунга

ТАРИХ

қарамасдан, аҳоли орасида айрим тасаввур ва тушунчалар мавжуддир.

Олтиариқ тумани Полосон қишлоғилик ахборотчининг маълум қилишича, қўйнинг юнги олинганидан сўнг ерда қолиб кетиши тақиқланган ва яхшилаб териб олиш зарурлиги уқтирилган. Чунки, агар қўй юнги териб олинмаса, бу уйда бараканинг бўлмаслигига аҳоли қаттиқ ишониб келган. Бундан ташқари, қўй юнги тоза бўлиши ҳамда унга бошқа нарсалар аралашиб кетмаслигига аҳамият беришган. Ахборотчининг айтишича, унинг отаси кўп бора қўй юнгини тиллага қиёслаган ва ерда қолдирмасликка чақирган [21].

Одамларнинг қўйга нисбатан шаклланган муҳим тасаввурларидан бири, шубҳасиз, қурбонлик маросими билан боғлиқ қарашлар ҳисобланади. Қурбонлик амалининг бажарилишида ёки умуман қўйни сўйишда аҳоли қаттиқ амал қиладиган қоидалар мавжуд бўлиб, одамларнинг тасаввурларида бу шартлар сўзсиз бажарилиши лозим. Ахборотчилардан бири [22] нинг таъкидлашича, сўйилаётган жонлиқ умуман қийналмаслиги даркор. Аввало, уни эҳтиёт қилган ҳолда оёқлари маҳкам боғланади. Йиқитиш вақтида ва унганча бўлган жараёнда уни асло уриб бўлмайди. Агар қўйни сўйишда унга жароҳат етказиладиган бўлса, лат еган жойда қон тўпланиб, истеъмолга яроқсиз бўлиб қолади. Сўйилаётган жониворни кўрқитиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам иложи борича уни аста йиқитиш зарур, деб биладилар. Қассобларнинг маълум қилишларича, кўрқитилган қўй гўштнинг сифати бузилади. Ҳаттоки қассобга моли ёки қўйнинг нархини чамалатиш учун мурожаат қилган одамларга иложи борича жониворни тезроқ сотишни, сўйдиришни маслаҳат берадилар. Нарх чамалаш учун бормоқчи бўлган қассоб уй эгасидан жониворини тез орада сотса ёхуд сўйдирадиган бўлсагина боришини билдиради. Одамлар қассоб кўрган жониворнинг кескин озиб кетиши тўғрисидаги тасаввурга амал қиладилар. Айрим қассобларнинг билдиришларича, қассобдан келаётган қон иси жониворларга салбий таъсир қилади. Уларнинг қон исини жуда яхши сезишига аҳоли вакиллари ишонадилар. Айрим ҳолларда жуда ҳам катта, кучли, илоғич жониворлар қассоб қўлига тушгач, жуда ювош тортиб қолганлиги тўғрисидаги воқеаларни ахборотчилардан бири ўз фикрларида таъкидлаб, одамлар бунга ишониб, амал қилиб келишаётганини билдириб ўтди [23].

Одамлар қўйни сўйишда бир неча қоидага қаттиқ амал қиладилар: жонлиқнинг соғломлиги, ёшига етган жонивор бўлиши, кўпайиш арафасидаги жонивор бўлмаслиги ҳамда сўйиш жойи жониворлар назаридан четда амалга оширилиши. Сўйиш жараёнида жонивор асло қийналмаслиги ва, ҳаттоки, сўйилаётганини сезмаслиги лозим. Сўйиш ислом анъанасига

кўра амалга оширилади, яъни қиблага қаратиб ётқизилган ҳолда сўйилади. Унга пичоқларни кўрсатиб қайраш аҳоли томонидан тақиқланган хатти-ҳаракат сифатида қабул қилинади. Одамлар жонлиқнинг сўйилиши қанчалик эҳтиёткорлик билан амалга оширилса, шунча яхши бўлишига ишонадилар. Қассоб касбига мансуб ахборотчи [24] ўз тажрибасидан келиб чиқиб ва ўз уста (ота)си ўргатган кўникмаларга асосланиб, бизга кўрқитилган жонивор танасида қон юрмай қотиб қолиши ва гўштнинг сифати бузилиши мумкинлигини билдирди. Чунки сўйилган жонивор танасидан қон бутунлай чиқиб кетиши шарт, акс ҳолда бундай гўшт истеъмол учун яроқсиз ҳисобланади.

Қўй сўйилаётганда, унинг қони қазилган махсус чуқурдан ташқарига чиқмаслиги ҳамда қассоб ёки бошқа сўювчи одамга сочилмаслиги даркор. Қассоб ҳушёрлик билан жонлиқни сўйиши талаб этилади ва қони фақат чуқурга оқизилади. Қон оқиб бўлгач, чуқур яхшилаб кўмиб юборилади. Агар қон ўз вақтида кўмиб юборилмаса, жин ва ажиналар кўпайишига аҳоли ишонади. Бундан ташқари, бир ерда икки марта жонлиқ сўйиш ҳам мумкин эмас, деб ҳисоблайдилар. Қассоб сўйишдан аввал уй эгасидан танланган ерда олдин жонлиқ сўйилмаганлигига оидинлик киритиб олади. Тайёрланадиган жой жонивор олиб келинишидан аввал тайёрланиши лозим ҳисобланади. Акс ҳолда, жонивор кўз ўнгига бу ишни қилиш беҳосият, деб биладилар.

Қўй гўштини истеъмол қилиш ва унинг суяклари, териси билан боғлиқ айрим тақиқлар мавжуд бўлиб, аҳоли тасаввурларида ўз аксини топган. Биринчи ўринда қўй гўштини истеъмол қилишда туёқ қисмини тўғридан-тўғри тиш билан еб бўлмайди, балки, пичоқ ёки бошқа бирор кескир темир асбоб билан истеъмол қилиш талаб этилади [25]. Бунга ўхшаш тасаввурларни қозоқ халқларининг отга боғлиқ тақиқларида ҳам кузатишимиз мумкин [26.121]. Яна суякни отанинг фарзандига бериши тақиқланади. Суяк фақат ота ёки шу оиладаги ёши катта инсонгагина истеъмол қилиш учун берилади [27]. Орқа оёқ суяклари энг эътиборли қисм ҳисобланади [28.127]. Истеъмолдан сўнг суякларни тўғри келган жойга улоқтириб юбориш тақиқланади. Уни махсус чуқурга ташлаб, сўнгра кўмиш лозим, деб биладилар. Одамларнинг тасаввурларига қараганда, агар суяк кўмилмаса, турли хил ёвуз кучлар, ҳусусан, жинлар ҳамда ажиналар кўпаяди.

Қўйнинг териси яқин-яқинларгача хўжаликда кенг фойдаланилган. Аҳоли терини бойлик рамзи сифатида қабул қилган ва бировга бериб юбориш мумкин бўлмаган. Кейинчалик хўжаликда терининг аҳамияти камайиб борган ва тери қассоблар томонидан олиб кетилиши одатий тусга кириб қолган. Ҳозирги кунда

қассоблар нафақат тери, балки уй эгаси рози бўлса, калласи ҳамда туёқларини ҳам олиб кетади. Аҳоли томонидан билдирилишича, аслида қассобнинг ҳаққи икки қадоқ гўшт ҳисобланади, холос [29].

Чорвадорлар томонидан дашт ҳудудларида ҳозир ҳам қўй юнгидан тайёрланган кигиз ишлатиб келинади. Кигиз чўпонга илон, чаён ва бошқа зарарли ҳашаротлардан сақланиш имконини беради. Илон, чаён ва бошқа майда жониворлар кигиз устига чиқмаслигига одамлар ишонадилар ҳамда амал қилиб келадилар. Андижон вилояти Булоқбоши тумани Ширмонбулоқ қишлоғида истиқомат қилувчи ахборотчи[30]нинг айтишича, чўпонлар ўз қўйларини яйловда асосан кечаси боқишади. Қўй подаси кенг ёйилган ҳолда ўтлаб боради ва йўлида учраган жониворни босиб, агар у бошини кўтарган илон бўлса, илоннинг бошини ҳам еб кетиши мумкин. Шунинг учун ҳам илон қўйдан қўрқади ва унинг иси келган томондан қочишга ҳаракат қилади, деб одамлар ишонадилар. Агар

чўпон ёнида кигиз бўлмаса, қўй юнгидан қилинган арқон унинг ўрнига асқотиши мумкин. Аввал чўпон тунамоқчи бўлган жойи атрофига қозиқ қоқиб олади ва сўнгра унинг атрофи бўйлаб қўй юнгидан қилинган арқонни тортиб чиқади. Ахборотчининг айтишича, тортилган арқон ичига илон ва чаён зинҳор кирмайди, аксинча, ундан нарига қочади.

Аҳоли орасида қўй билан боғлиқ қарашлар шу қадар кенг тарқалганки, унинг таъсиридаги тасаввурлар ҳозирги кунда ҳам ҳукмрон ҳисобланади. Жой номларида ҳам, миллий ўйинларда ҳам, “Алла”да ҳам қўй номини учратиш мумкин. Фарғона водийси аҳолиси орасида қўй нафақат хўжалик юритишдаги асосий восита, балки маросимларни амалга оширишдаги энг муҳим жонивордир. Унга нисбатан муносабатнинг бундай тарзда шаклланишига аҳолининг эътиқоди, машғулоти ҳамда ушбу жониворнинг ўзига хос хусусиятлари асосий омил ҳисобланади.

References:

1. Sprishevskiy V.I. Pogrebeniye s konyom seredini I tisyacheletiya n.e, obnarujennoye okolo observatorii Ulugbeka. // Tr. Muzeya istorii narodov Uzbekistana. T. 1. – T., 1951.
2. Potapov L.P. Volk v starinnyh narodnyh pover'iyah i primetax uzbekov / Kratkiye soobsheniya (Institut etnografii imeni Mikluho-Maklaya), Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR. – M., 1958.
3. Xaytun D.E. Totemizm, yego sushnost i proishojdeniye. Stalinabad, 1958. // Snasarev G.P. Relikti domusul'manskih verovaniy i obryadov u uzbekov Xorezma. – M.: Nauka, 1969.
4. Xaritonov M.A. Obraz volka v sotsiokulturnoy traditsii narodov Tsentralnoy Azii. Ulan-Ude. 2000
5. Ashirov A. Uzbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. - T.: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
6. Kristen Stilt. Animal Welfare in Islamic Law. Northwestern University of Chicago. 2015.
7. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy. AL-JOMI' AS-SAHIH(2-jild). – T. „Qomuslar Bosh tahririyati, 1997. 405-bet.
8. Myat Min, Cho ChoZaw. ANIMAL care: An islamic 'ers'ective with 'articular reference to unwanted 'ets – stray dogs and cats. International Journal of Business, Economics and Law, Vol. 9, Issue 5 (A'r.) 2016. 153 '.
9. Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy. AL-JOMI' AS-SAHIH. T. „Qomuslar Bosh tahririyati, 1991.
10. Dala yozuvlari. Andijon viloyati Buloqboishi tumani Shirmonbuloq qishlog'i. 2018 yil. Isaqov Abdurahmon, 1954 y.
11. Dala yozuvlari. Andijon viloyati Buloqboishi tumani Shirmonbuloq qishlog'i. 2018 yil. Rizaev Ortiqjon, 1928 y.
12. Dala yozuvlari. Andijon viloyati Buloqboishi tumani Shirmonbuloq qishlog'i. 2018 yil. Isaqov Akaboy, 1928 y.¹
13. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog'i. 2017 yil. Tursunov Asqarali, 1957 y.
14. Ashirov A. Uzbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. - T.: Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
15. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlari. 2018 yil. Madolimov Olimjon, 1942 y.
16. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Tinchlik shaharchasi. 2018 yil.
17. Dala yozuvlari. Farg'ona shaxar. 2018 yil.
18. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Quvasoy shaxar Qaramqul qishlog'i. 2011 yil.
19. Ashirov A. Uzbek xalqining qadimiy e'tiqod va marosimlari. Alisher Navoiy nomidagi Uzbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti. Toshkent, 2007. B. 150.
20. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog'i. 2017 yil. Qodirov Tursunpo'lat, 1938 y.
21. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog'i. 2018 yil. Abdurahimov Abdurahmon, 1963 y.
22. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog'i. 2018 yil. Madolimov Olimjon 1942 y.
23. Dala yozuvlari. Farg'ona viloyati Oltiariq tumani Poloson qishlog'i. 2018 yil. Azizova Xurinisho 1963 y.
24. Shaniyazov K. Uzbeki-karluki. – T., Fan, 1964. 127 s.
25. Dala yozuvlari. Andijon viloyati Buloqboishi tumani Shirmonbuloq qishlog'i. 2018 yil. Asqarali 1928 y.

(Тақризчи: М.Исомиддинов – тарих фанлари доктори, профессор).